

XXII. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH
VĚDÁCH. SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ

22ND INTERNATIONAL COLLOQUIUM ON REGIONAL
SCIENCES. CONFERENCE PROCEEDINGS

Place: Velké Bílovice (Czech Republic)
June 12-16, 2019

Publisher: Masarykova univerzita (Masaryk University Press), Brno

Edited by:

Viktorie KLÍMOVÁ

Vladimír ŽÍTEK

(Masarykova univerzita / Masaryk University, Czech Republic)

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XXII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. s. 1–5. ISBN 978-80-210-9268-6. DOI.

AUTHOR, A. Title of paper. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *22nd International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masaryk University Press, 2019. pp. 1–5. ISBN 978-80-210-9268-6. DOI.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2019 Masarykova univerzita
ISBN 978-80-210-9268-6 (online : pdf)

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9268-2019-93

SPOLOČENSKÉ ASPEKTY FUNGOVANIA DETSKÝCH DOMOVOV VO VYBRANÝCH OBCIACH NUTS II ZÁPADNÉ SLOVENSKO

Social aspects of foster homes in selected municipalities of the NUTS II Western Slovakia

KATARÍNA VILINOVÁ**ALENA DUBCOVÁ****JANA KUČERÁKOVÁ**

Katedra geografie a regionálneho rozvoja | *Dept. of Geography and Regional Development*
Fakulta prírodných vied | *Faculty of Natural Sciences*
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre | *University of Constantine the Philosopher in Nitra*
✉ *Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovak Republic*
E-mail: kvilinova@ukf.sk, adubcova@ukf.sk

Anotácia

Jedným zo špeciálnych zariadení starostlivosti o deti a mládež sú detské domovy. Práve skupina mladých ľudí opúšťajúcich detské domovy je náchylnejšia na sociálno-patologické javy. Tie predstavujú výrazný problém nielen miest ale aj obcí. Najčastejšie k nim patrí alkoholizmus, drogové a iné závislosti, kriminalita, bezdomovstvo, vandalizmus, prejavy násilia a pod. Na strane druhej je lokalizácia detských domov vnímaná skôr negatívne čo sa prejavuje aj v negatívnych názoroch a obavách respondentov hlavne miest, kým respondenti z vidieka sú viac neutrálni. Cieľom príspevku je zistiť ako vnímajú obyvatelia mestských a vidieckych obcí deti a mládež vychovávané v detských domovoch a poukázať na ich špecifiká vo vzťahu k rozvoju obcí. Náhodným výberom v terénnom výskume bolo oslovených 400 respondentov starších ako 18 rokov. Výskum bol realizovaný v 6 obciach NUTS II – Západné Slovensko, v ktorých sú lokalizované detské domovy, z toho tri sú vidiecke obce (Jelka, Žitavce, Pečeňady) a tri mestá (Trenčín, Skalica, Topoľčany). Obyvatelia vidieckych obcí nepociťujú výraznejšie problémy s deťmi z detských domovov, práve naopak poukazujú na to, že v porovnaní s minulosťou sa správanie týchto detí zlepšuje. I napriek tomu, že obyvateľstvo v globále nepociťuje negatívny vzťah k deťom a mládeži z detských domovov, stáva sa, že niektorí občania, nie vždy súhlasia a protestujú proti tomu, aby v ich susedstve, bola umiestnená samostatná skupina s deťmi z detského domova. Príspevok bude spracovaný metódou analýzy, syntézy, ako aj grafickými a kartografickými metódami.

Kľúčové slová

detské domovy, NUTS II, Slovensko, percepcia,

Annotation

One of the special children and youth care facilities is a foster home. Especially, the group of young people leaving the foster homes is more prone to socio-pathological phenomena. These represent a significant problem not only for cities but also for municipalities. Most often they include alcoholism, drug and other addictions, criminality, homelessness, vandalism, violence and the like. On the other hand, the localization of foster homes is perceived rather negatively, which is also reflected in the negative opinions and concerns of respondents, especially, from cities while rural respondents are more neutral. The aim of the paper is to find out the perception of the local population on the localization of foster homes in their residence. Using random sampling and field research, 400 respondents over 18 years of age were contacted. The research was carried out in 6 municipalities of NUTS II – Western Slovakia in which foster homes are located, i.e. three are rural municipalities (Jelka, Žitavce, Pečeňady) and three cities (Trenčín, Skalica, Topoľčany). The inhabitants of rural villages do not experience any significant problems with children from orphanages, on the contrary they point out that the behavior of these children improves compared to the past. Despite the fact that the population does not feel a negative relationship with children and youth from orphanages globally, it happens that some citizens do not always agree and protest against having a separate group with children from the orphanage in their neighborhood. The paper will be processed by the method of analysis, synthesis as well as graphic and cartographic methods.

Key words*foster home, NUTS II, Slovakia, perception***JEL classification:** J11, C20**1. Úvod**

Špeciálnymi zariadenia starostlivosti o deti a mládež sú detské domovy. Obyvatelia mestských a vidieckych sídiel ich vnímajú rôzne. Pozitívne resp. negatívne vnímanie detských domovov ovplyvňuje nielen ich vlastný rozvoj ale tiež pôsobí na rozvoj miest ich lokalizácie. Obyvatelia obcí nie vždy súhlasia, svoj nesúhlas vyjadrujú aj protestom proti umiestňovaniu vo svojom susedstve najmä v rodinnom dome, samostatné skupiny s deťmi z detských domovov. Tento odpor niekedy vychádza aj z toho, že často – krátko ide o deti z rómskych rodín, deti s výchovnými problémami alebo deti, ktoré sú mentálne postihnuté. Z týchto dôvodov sa môžu obce stať menej atraktívne pre vlastné obyvateľstvo aj pre imigráciu.

Deti a mládež vychované v zariadenia starostlivosti o deti a mládež sú náchylnejšie na patologické javy, ťažšie sa uplatňujú na trhu práce. Pocit bezpečia, istoty, lásky, uznania, možnosti seberealizácie atď. deti a mládež nachádzajú v rodinách. Prirodzené rodinné prostredie je pre každého jedinca najmä dieťa, nenahraditeľným miestom, ktoré prispieva k jeho zdravému telesnému a psychickému vývinu. Nie všetky deti majú šťastie vyrastať vo fungujúcej rodine. Pre deti a mládež z detských domovov je charakteristické, že nemajú vytvorené adekvátne mechanizmy zvládania záťažových situácií a nie sú schopní primerane fungovať vo svojom sociálnom prostredí – v rodine, škole, ale aj širšom sociálnom prostredí (Pazaratz, 2009). Vzhľadom k tomu, že zo sociálnych zariadení je najväčší podiel detí a mládeže umiestnených do detských domov, rozhodli sme svoju pozornosť venovať práve im.

2. Teoretické východiská

Súčasná (demo)geografia nastupujúceho postindustriálneho obdobia dospela do fázy, kde sa stále viac zameriava na riešenie úloh, ktoré pred nich stavia spoločenská prax. Zaoberá sa napr. problémami životného prostredia, rieši otázky udržateľného rozvoja spoločnosti, patologické javy ale aj iné (Hübelová, 2014). Z demogeografického aspektu disponuje ľudský kapitál základnými atribútmi, ktoré sa stali východiskom pre voľbu demografických indikátorov v samotnom výskume ako sú napr. počet obyvateľov, migrácie, veková štruktúra obyvateľstva, vzdelanostná štruktúra obyvateľstva, zamestnanosť, sociálne problémy, sociálna štruktúra a sociálna integrácia. Práve do skupiny posledných uvádzaných možno zaradiť aj problematiku detských domov.

V rodinách môže nastať situácia, že z rôznych príčin nedokážu plniť svoje základné funkcie. Ak táto situácia nastane, potom zasahuje do jej činnosti širšia podporná sieť subjektov zameraná na zmiernenie resp. odstránenie negatívnych vplyvov prirodzeného rodinného prostredia. Pokiaľ sa preukáže výrazné narušenie alebo ohrozenie v jednej resp. vo viacerých oblastiach rodinného prostredia a nedochádza k náprave alebo rodičia nedokážu zabezpečiť potrebnú starostlivosť o svoje dieťa z vážnych dôvodov a zároveň nie je možné dieťa zveriť do inej starostlivosti, potom na základe rozhodnutia súdu môže sa dieťa resp. mladistvý dostať do náhradnej starostlivosti vo vybranom sociálnom zariadení (Škoviera, 2015).

Nie vždy je však jednoduché nájsť presnú príčinu vyňatia dieťaťa, resp. mládeže z rodiny. Môžu byť výsledkom viacerých faktorov, ktoré môžu pôsobiť súčasne i jednotlivo napr. zlyhanie rodiča, nedostatočná podpora okolia, alkoholizmus, chýbajúca sociálna pomoc a pod. Podľa Mateja a i., (2000) najčastejšie dochádza k zlyhaniu rodičov a následnej neschopnosti postarať sa o dieťa a mládež z dôvodu:

- nepriaznivého zdravotného stavu, mentálneho alebo telesného postihnutia rodičov nepriaznivého zdravotného stavu, mentálneho alebo telesného postihnutia dieťaťa, resp. mládeže,
- asociálneho spôsobu života rodičov (vplyv alkoholu, drog, hazardných hier, trestnej činnosti a pod.),
- sociálnych podmienok, ktoré nie sú na adekvátnej úrovni vhodných pre deti a mládež (vplyv nezamestnanosti, bezdomovstva),
- nezvládnutia starostlivosti o postihnuté dieťa a voľba ústavnej starostlivosti pre dieťa,
- že rodičia nie sú schopní vytvoriť rodinné prostredie z rôznych príčin,
- maloletosti matiek a ich nedostatočnej zrelosti a podpory zo strany rodiny,
- sociálno-patologických prejavov páchaných na deťoch (psychické, fyzické týranie, zneužívanie a zanedbávanie).

Deti a mládež vychované v detských domovoch (ďalej DD) podliehajú rýchlejšie negatívnym zmenám, ako deti z prirodzeného prostredia. Najmä tie, ktoré majú skúsenosť s patologickými javmi v rodine resp. v rezidenčnom prostredí. Hlavne v pubertálnom veku sa u nich môže prejavovať aj zvýšená agresivita (Kothari a i, 2018). V oblasti sociálnej identity môže byť takémuto dieťaťu priradená nálepka „chovanca z detského domova“ alebo „štátneho dieťaťa“ (Fico, 2017). Odchod z DD domov a hľadanie bývania i zamestnania je okamihom zvýšenej miery vystavenia najrôznejším sociálnym rizikám. Mladý dospelý sa stáva adeptom na všetky možné druhy zlyhaní (Matoušek, Pazlarová, 2010). Väčšinou nachádza zamestnanie ako nízko kvalifikovaná pracovná sila, ktorá si z rôznych dôvodov vie ťažko udržať pracovné miesto. Z tohto pohľadu sa stáva rizikovejšou skupinou ako dieťa prirodzenej rodiny.

V porovnaní s nimi môžu častejšie prepadať do stavu bezdomovstva alebo nezamestnanosti, sú náchylnejší na rôzne trestné činnosti a na ďalšie negatívne prejavy. Hodnoty, motívy (potreby), dojmy a názory človeka sa často odzrkadľujú v jeho priestorovom správaní sa. Mnohé štúdie sa usilujú pochopiť individuálne správanie, pričom zdôrazňujú práve spôsob, ako človek vníma a hodnotí svoje prostredie (Chrenšćová, 2011). Z tohto pohľadu obyvateľstvo detí a mládež vychované v DD vníma rôzne. Pozitívne resp. negatívne vnímanie DD obyvateľmi obcí ovplyvňuje ich postavenie a rozvoj v miestach ich lokalizácie a môže ovplyvniť i rozvoj samotných obcí. Nech je príčina akákoľvek, náhradné prostredie pôsobí na dieťa, resp. mládež negatívne. Dieťa, resp. mládež stráca domov, jedného alebo oboch rodičov, životnú istotu, podporu rodiny v ťažkých chvíľach, ekonomické a sociálne zázemie, pocit, že je pre niekoho dôležité a milované. V dôsledku negatívnych skúseností sa môže u jedinca objaviť frustrácia, s ktorou sa môže vyrovnávať i celý život (Bakošková a i., 2005).

3. Metodické východiská

Informácie o DD je možné získať z viacerých zdrojov ako sú napr. rôzne štúdie (sekundárne zdroje) ale najmä z behaviorálnych prieskumov (primárne zdroje), ktorými sa vytvára najkomplexnejší obraz o nich. Behaviorálne prieskumy umožňujú získať tzv. mäkké dáta, pri ktorých si treba uvedomiť, že prezentujú len názory ľudí na skúmané objekty, javy alebo procesy, ktoré sa v priestore a v čase môžu meniť. Interrogatívne metódy, ktoré sa bežne využívajú pri zisťovaní názorov obyvateľov patria medzi základne metódy terénneho výskumu v humánnej geografii. Názory na rozvoj územia z pohľadu miestneho obyvateľstva ale napr. z iného aspektu zisťovali viacerí autori napr. (Jánová a i., 2017, Luštický a i., 2016).

Náhodným výberom v terénnom výskume bolo oslovených 400 respondentov starších ako 18 rokov. Výskum bol realizovaný v 6 obciach NUTS II – Západné Slovensko, v ktorých sú lokalizované detské domovy, z toho tri sú vidiecke obce (Jelka, Žitavce, Pečeňady) a tri mestá (Trenčín, Skalica, Topoľčany). Vyšší počet anketovaných osôb bol realizovaný v mestskom prostredí (265 - 66,2 %) než vo vidieckom, kde bolo anketovaných 33,8 % respondentov.

Základným výskumným nástrojom bol dotazník, ktorý ako metóda, stojí na rozhraní kvantitatívnych a kvalitatívnych metód (Rochovská a i., 2007). Výhodou dotazníkového prieskumu je jeho anonymita, ktorá umožňuje úprimnú odpoveď, avšak treba počítať i s tým, že respondent nemusí vždy pochopiť zmysel niektorej otázky, čím môže dôjsť k skresleniu, alebo nechce alebo nevie odpovedať alebo odpovedá zámerne skreslene.

Dotazník bol vnútorne rozdelený do dvoch základných častí. Prvá – vstupná, bola zameraná na získanie dát o respondentovi (pohlavie, vek, dosiahnuté vzdelanie, zamestnanie, trvalé bydlisko). V druhej časti respondenti podľa svojho názoru odpovedali. Bolo stanovených 12 otázok. Podľa stupňa otvorenosti, dotazník obsahuje dva typy otázok - uzavreté (s jednou resp. viacerými odpoveďami) a otvorené (voľná odpoveď respondenta). Zo súboru otázok boli do daného príspevku vybrané 4 otázky, ktoré poukazujú na vnímanie detí a mládeže v detských domovoch obyvateľmi obcí. Respondenti pochádzali z obcí, kde je lokalizovaný detský domov. Preferencie respondentov boli hodnotené jednak komparatívnou analýzou založenou na deskripcii, ako i štatistickými, grafickými a kartografickými metódami, najmä kartodiagramom.

4. Vybrané detské domovy NUTS II Západné Slovensko

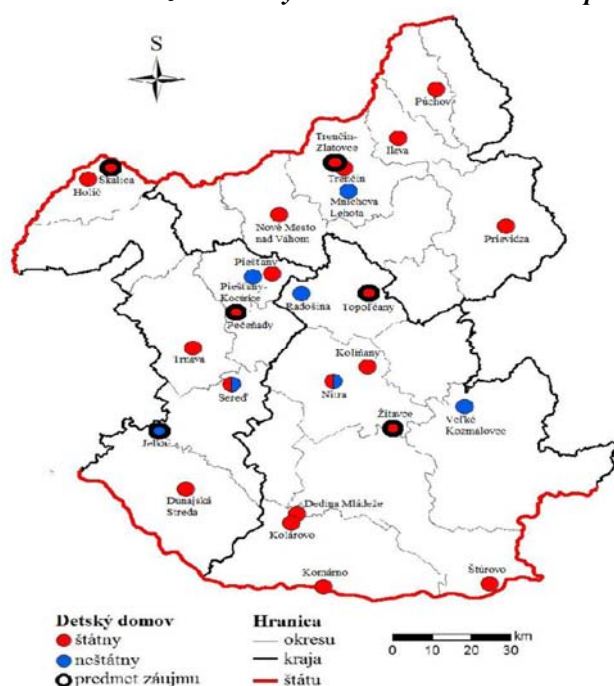
Ústava Slovenskej republiky garantuje osobitnú ochranu detí a mladistvých. V zmysle zákona č.305/2005 Z.z. o rodine, DD je prostredie utvorené a usporiadané na účely vykonávania rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, neodkladného opatrenia a o uložení výchovného opatrenia. Dočasne nahrádza dieťaťu jeho prirodzené rodinné prostredie alebo náhradné rodinné prostredie. DD v rámci sociálno-právnej ochrany detí predstavujú komplex opatrení zameraný na ochranu dieťaťa a mladistvého nevyhnutnú pre jeho blaho s rešpektovaním najlepších zámerov podľa medzinárodného dohovoru, výchovu a všestranného vývinu dieťaťa a mladistvého, náhradné prostredie pre dieťaťa a mladistvého. Nariadenie ústavnej starostlivosti zaniká dňom

dovršení plnoletosti (18. roku věku), ale je možné požádat o prodloužení nejvíce do 26. roku věku (Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodině).

DD zahrnuje zařízení ústavnej a sociální starostlivosti pro děti a mládež, v kterém je poskytovaná komplexná starostlivost, vrátane ubytovania, stravovania, ošatenia, výchovy, zabezpečenia vzdelania a prípravy na povolanie, zdravotnej a psychologické starostlivosti, kultúry a pod. Na území Slovenska je 90 DD (r. 2016). Z toho na území NUTS II Západné Slovensko sa nachádzalo 28 detských domovov.

Z 28 DD pozornosť nášho prieskumu bola venovaná šiestim (obr. 1). Tieto DD disponovali spolu s kapacitou 455 miest (30,91 % z NUT Západné Slovensko). K najväčším z nich patria DD Trenčín – Zlatovce (150 miest) a Žitavce (115 miest). Kapacitne najmenším DD je Jelka (22 miest). Päť zo šiestich DD sú štátne, len DD v Jelke je neštátnym subjektom. V týchto zariadeniach bolo umiestnených 424 detí (30,75 % z 1379 NUTS II Západné Slovensko) z nich 82,8 % bola mládež a iba 17,2 % detí do 6 rokov. Deti a mládež v DD sú umiestňované do samostatných skupín, špecializovaných ako aj profesionálnych rodín. Rastie záujem o vytváranie profesionálnych rodín, ktoré sa preukazujú ako najvhodnejšia forma náhradnej výchovy.

Obr. 1: Lokalizácia detských domovov v NUTS II Západné Slovensko v roku 2016

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, 2015

5. Štruktúra výskumného súboru

V súbore respondentov prevažujú ženy nad mužmi v pomere 56,5:43,5 (tab. 1). Táto situácia v jednotlivých obciach je rôzna. Najväčšia prevaha respondentiek je v obci Pečeňady, kde ich podiel na respondentoch dosahuje 64,4%. Najvyrovnanjší podiel oboch pohlaví je evidovaný v Skalici, s miernou prevahou žien (52,5%). Výraznejšia prevaha žien – respondentiek nad mužmi (58,52:41,48) je vo vidieckom prostredí ako v mestskom (55,48:54,52), čo je odrazom vyššej prístupnosti mužov v mestskom prostredí k dotazníkovému šetreniu ako na vidieku.

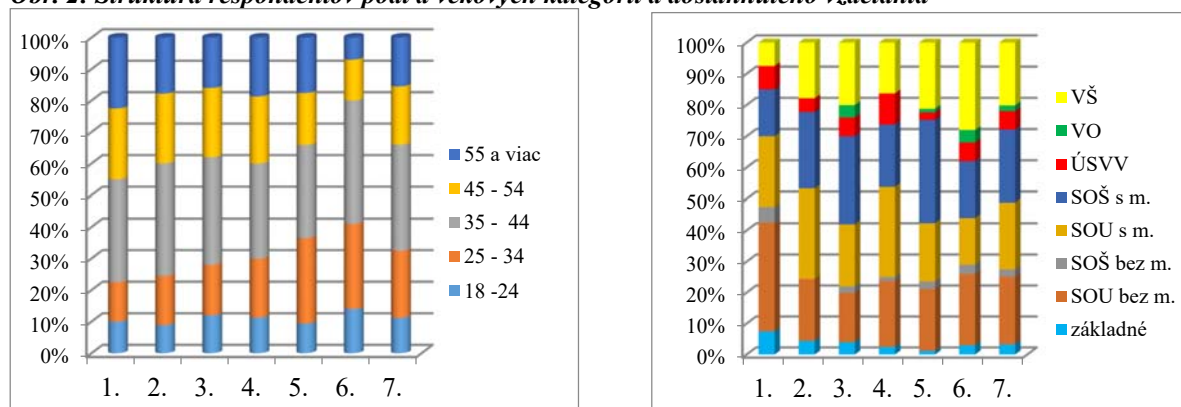
Tab. 1: Štruktúra respondentov podľa pohlavia

Obec	Respondenti		Z toho			
			Ženy		Muži	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Jelka	40	10,0	23	57,5	17	42,5
Pečeňady	45	11,3	29	64,4	16	35,6
Žitavce	50	12,5	27	54,0	23	46,0
Skalica	80	20,0	42	52,5	38	47,5
Topoľčany	85	21,3	49	57,6	36	42,5
Trenčín - Zlatovce	100	25,0	56	56,0	44	44,0
Spolu	400	100,0	226	56,5	174	43,5

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2015

Ďalším znakom respondentov je ich veková charakteristika. Respondenti boli zoskupení do päťročných vekových kategórií (obr. 2), z ktorých najvýraznejšie vystupovala kategória 35-44 ročných, ktorá na skupine respondentov sa podieľala jednou tretinou (33,5%). Vo vekovej kategórii 25-30 roční bolo 21,3 %. Tieto dve skupiny dosiahli viac ako polovicu (54,8 %) respondentov súboru. Ostatné vekové skupiny majú zastúpenie v rozmedzí 11,2-18,5%. Podobná situácia je v jednotlivých obciach, kde dominuje tiež kategória 35-44 roční. V obciach Jelka, Pečeňady, Žitavce, Skalica výraznejšie zastúpenie má kategória 45-54 roční a v Topoľčanoch a Trenčíne zas respondenti vo veku 25-34 roční. Mestskí respondenti v porovnaní s vidieckymi sú vekovo mladší.

V štruktúre vzdelanosti viac ako tri štvrtiny (76,75 %) respondentov malo ukončené sekundárne vzdelanie, z toho jedna tretina dosiahla nižšie vzdelanie bez maturity (obr.2). Vysokoškolsky vzdelaných respondentov bola jedna pätina (20%), vyššie zastúpenie mali v mestách. Najmenej respondentov v súbore malo ukončené základné vzdelanie (3,25%).

Obr. 2: Štruktúra respondentov podľa vekových kategórií a dosiahnutého vzdelania

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2015

Poznámka: 1. Jelka, 2. Pečeňady, 3. Žitavce, 4. Skalica, 5. Topoľčany, 6. Trenčín-Zlatovce, 7. spolu,

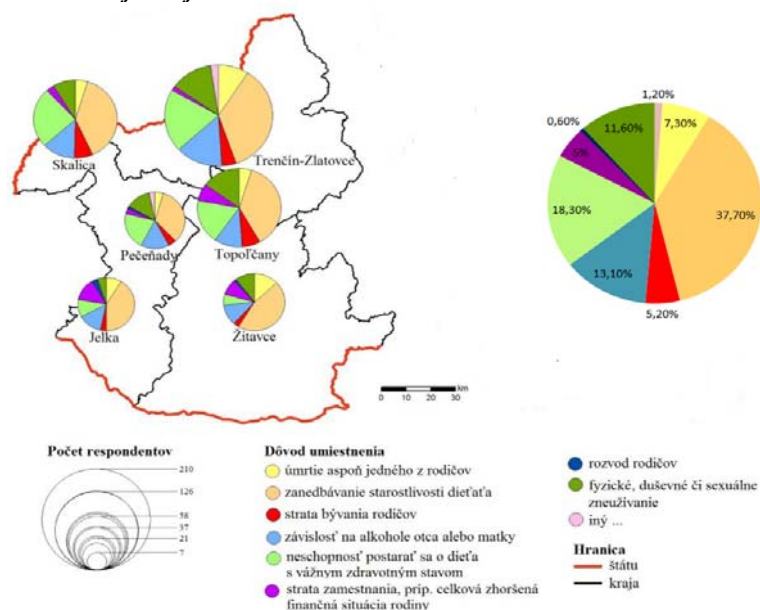
M - maturita, SOU – stredné odborné učňovské, SOŠ - stredné odborné, ÚSVV - úplné stredné všeobecné vzdelanie, VO – vyššie odborné, VŠ - vysokoškolské

Štruktúra zamestnanosti respondentov je pestrá. Svoju pracovnú príležitosť opytovaní našli najmä v priemysle (19,8 %), v obchode (15,8 %) a v službách (15,3 %). V ostatných odvetviach hospodárstva (stavebníctve, energetike, doprave, vo vede a výskume) pracovalo 2,3% respondentov. Dotazníkového prieskumu sa zúčastnili tiež nezamestnaní (7,3 %), študenti (9,8 %) a 4,8 % dôchodcov.

6. Vnímanie detí a mládeže z detských domov obyvateľmi obcí

Cieľom prieskumu bolo zistiť ako obyvatelia jednotlivých obcí a miest vnímajú deti a mládež z DD a aký obraz si o nich vytvárajú. Poukázat' na to, že tieto deti a mládež, často krát už si už prešli utrpením života, čo sa zakotvuje aj v ich pocite bezpečia, istoty, lásky, uznania, možnosti sebarealizácie atď. Tieto deti a mládež sú zraniteľnejšie ako deti z prirodzeného rodinného prostredia a treba im venovať väčšiu pozornosť aj po opustení DD najmä v uplatnení sa na trhu práce.

Obr. 3: Najčastejší dôvod umiestnenia mladistvého do DD

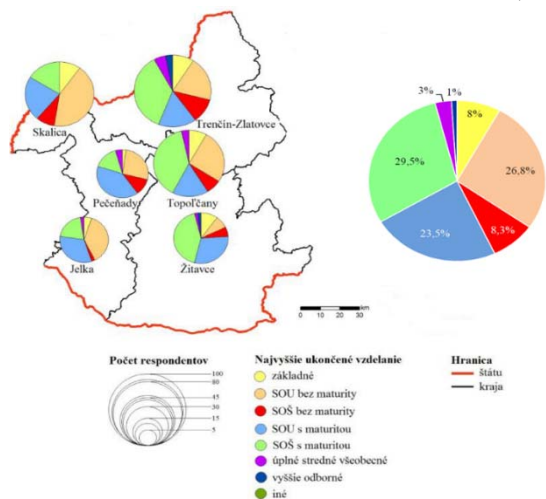

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2015

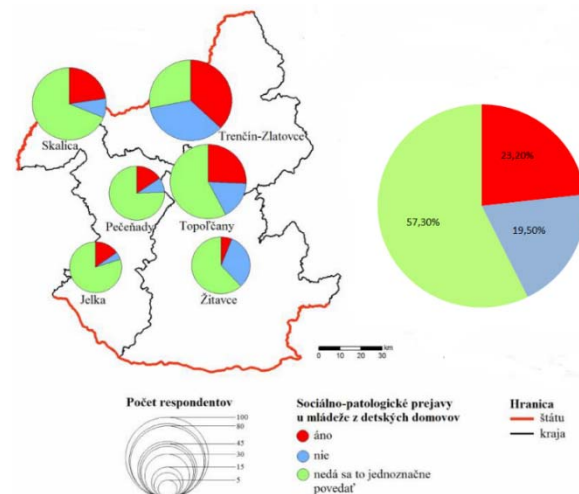
Úvodnou otázkou Aký je podľa Vášho názoru najčastejší dôvod umiestnenia mladistvého do detského domova? sme chceli respondenta upozorniť, že deti do DD prichádzajú z rôznych príčin, strácajú svoje pôvodné rodinné prostredie a dostávajú sa do nového náhradného prostredia, čím sa ich život môže meniť pozitívne ale i negatívne. Respondent si mohol vybrať z viacerých možností. Až 37,7 % respondentov uviedlo za najčastejším dôvodom umiestnenia detí do DD je zanedbávanie starostlivosti o dieťa. Druhou najčastejšou odpoveďou (18,3 %) bola neschopnosť postarať sa o dieťa s vážnym zdravotným stavom. Treťou najpočetnejšou odpoveďou sa stala závislosť na alkohole otca alebo matky (13,1 %). Pomerne vysoký podiel (11,6 %) mala i príčina odňatia z dôvodu fyzického, duševného či sexuálneho zneužívania detí. Strata bývania rodičov a strata zamestnania resp. celkové zhoršenie finančnej situácie v rodine sa prejavilo cca 5 % respondentov. Z iných možností respondenti uvádzali skorý vek materstva v kombinácii s odmietavým postojom otca, prípadne sociálne alebo intelektuálne slabšie zázemie rodiny. V jednotlivých obciach boli názory na umiestnenie detí pestrejšie (obr. 3). Medzi najčastejšie odôvodnenie vyňatia mladistvého z prirodzeného prostredia rodiny uviedli respondenti zanedbávanie starostlivosti o dieťaťa. Pomerne vysoká zhoda odpovedí bola v obciach Žitavce (45,6 %) a Jelka (41,4 %). Názor, že príčinou umiestnenie dieťaťa do DD je neschopnosť postarať sa o dieťa s vážnym zdravotným stavom sa pomerne často objavoval v Skalici (24,6 %) a v Pečeňadoch (21,2 %). Najmenej respondentov túto možnosť odpovede vybralo v Žitavciach (5,9 %). Závislosť na alkohole otca alebo matky sa najčastejšie vyskytovalo v odpovediach respondentov v Trenčíne-Zlatovciach (14,3 %) a najmenej v Topoľčanoch (11 %). Príčina rozvodu rodičov bola uvedená len vo vidieckych obciach, z toho najviac 3,4 % bolo v zastúpení v Jelke. Vo vidieckom prostredí ale i v mestskom prostredí prevažoval názor o zanedbávaní starostlivosti o dieťa.

Deti a mládež v DD majú zaistené vzdelanie. Navštevujú rôzne typy škôl, ktoré nie sú často krát súčasťou zariadenia. Deti základné školy najčastejšie navštevujú priamo v obci a SOŠ a SOU v najbližšom meste. Úroveň ich vzdelania je oveľa nižšia než priemer populácie (Juhasová, 2016). Len výnimočne sa stáva, že mládež z DD pokračuje v štúdiu na vysokej škole. Otázkou „Aké najvyššie ukončené vzdelanie dosahuje najčastejšie mládež z detského domova podľa Vás“ sme chceli zistiť názor na vzdelanosť tejto mládeže. Až 81,8% respondentov si myslí, že táto mládež má ukončené sekundárne vzdelanie. Takmer jedna tretina respondentov (29,5%) sa vyjadrila, že najvyššie ukončené vzdelanie je SOŠ s maturitou. Viac ako jedna štvrtina (26,8 %) predpokladá, že mládež dosahuje najvyššie ukončené vzdelanie SOŠ bez maturitou a viac ako 1 pätina (23,5%) zas SOU s maturitou. Ukončené základné vzdelanie má len 8 %. Názory na dosiahnuté vzdelanie mládeže z DD dokumentuje obr.4, ktorá zároveň vyjadruje aj odpovede respondentov vo vybraných obciach. V možnosti iné sa ocitli odpovede ako napr. závisí to od jednotlivcov. Mestá sú charakteristické ako centrá sekundárneho vzdelania. Z tohto pohľadu mládež žijúca v mestskom prostredí má ľahšiu dostupnosť k vyššiemu vzdelaniu ako mládež žijúca na vidieku, čo sa prejavilo i v názoroch respondentov miest. Naopak nižšie sekundárne vzdelanie bolo viac prezentované respondentmi vidieckych obcí.

Obr. 4: Názory na vzdelanie mládeže z DD

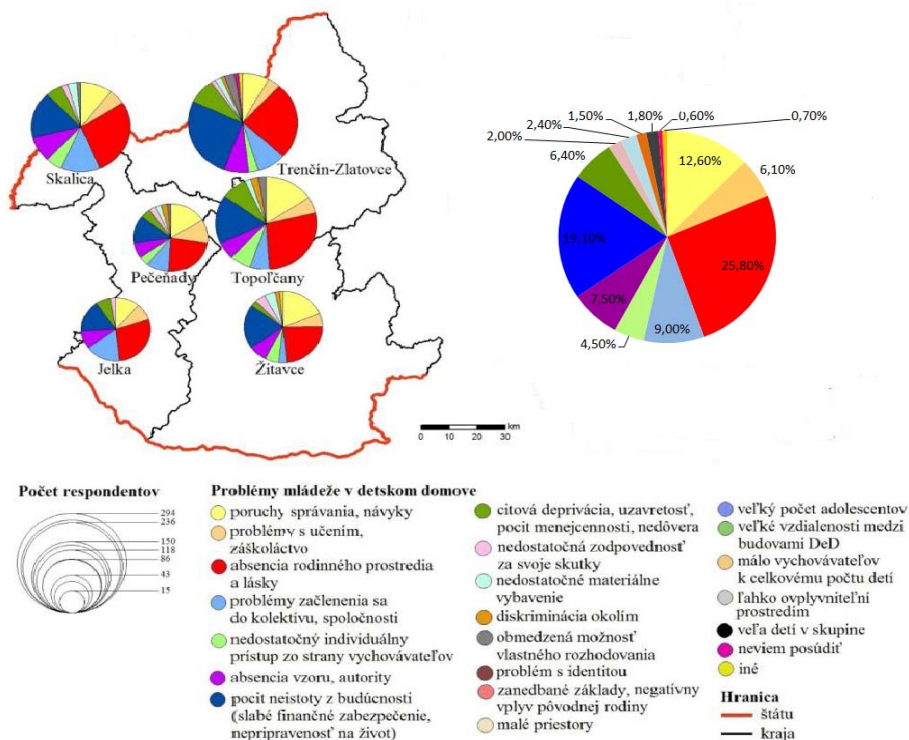
Obr. 5: Prejavy sociálno-patologických javov u mládeže v DD podľa respondentov

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2015

Problémom miest a obcí sú sociálno-patologické javy. Medzi sociálno-patologické javy najčastejšie patrí alkoholizmus, drogové a iné závislosti, prostitúcia, kriminalita, bezdomovstvo, šikanovanie, vandalizmus, vytváranie pouličných gangov, prejavy násilia a pod. Otázkou Ste názoru, že u mládeže v detských domovoch sa častejšie prejavujú sociálno-patologické javy (napr. prejavy násilia, krádeže a pod.) ako u mládeže v bežných rodinách? sme sa pokúšali zistiť, či si respondenti spájajú mládež z DD so zvýšenými sklonmi k sociálnym deviáciám. V tejto otázke sa tiež ukázalo pozitívne i keď neurčité hodnotenie mládeže v DD. Aj keď dominantná časť respondentov (57,3 %) si myslí, že nedá sa jednoznačne povedať, či sa u mládeže z DD skôr prejavujú sociálno-patologické javy ako u mládeže vyrastajúcej v bežných rodinách (obr.6). Takmer vyrovnaný názor je v priamych odpovediach, kde skoro jedna štvrtina (23,3 %) respondentov spája mládež z DD so zvýšeným prejavom sociálnej deviácie avšak takmer jedna pätina (19,5 %) respondentov vôbec nespája mládež z DD s týmito negatívnymi javmi (obr. 5).

Obr. 6: Najväčšie problémy mládeže v DD

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2015

Ďalšia otázka V čom vidíte 3 najväčšie problémy u mládeže v detskom domove? úzko nadväzuje na predchádzajúcu. Pri tejto otázke sme respondentom nechali voľný priestor prejavu, aby sme mohli nahliadnúť hlbšie do problematiky najväčších problémov mládeže v DD z ich pohľadu (obr. 6). Odpovede boli rôzne a podľa obsahu snažili sme sa ich zoskupiť do tematických oblastí. Podľa respondentov najčastejšie opakovaným problémom (až 25,8 %) bola absencia rodinného prostredia a lásky. Vysoký podiel (19,1 %) predstavoval problém spojený s neistotou v budúcnosti (vrátane slabého finančného zabezpečenia po odchode z DD a celkovej nepripravenosti na život) a až 12,6 % respondentov si myslí, že mládež v DD trpí poruchami správania sa alebo je pod vplyvom návykových látok.

Záver

Mladí ľudia, ktorí odchádzajú z detských domov a zaraďujú sa do samostatného života, prichádzajú do nového prostredia, konfrontujú a prekonávajú rôzne životné zmeny. Väčšina z nich nedokáže vyrovnať s novými podmienkami a viesť život podľa stanovených noriem spoločnosti. Nastupujú do zamestnania, ktoré im pomáha nájsť DD, prevažne v mestách, nakoľko vidiek poskytuje minimálne pracovné príležitosti. Často krát sa stáva, že z rôznych dôvodov či už z objektívnych alebo subjektívnych sa nevedia udržať na trhu práce, strácajú zamestnanie a novú prácu si nevedia nájsť. Podľa Večerku a kol. (2004) sa pri vzniku sociálno-patologických prejavov u jedincoch spolupodieľajú najmä vplyvy negatívnych povahových vlastností, nevhodná výchova či zlé životné podmienky. V súčasnosti sociálno-patologické javy sú výrazným problémom nielen miest ale aj obcí. Najčastejšie patrí k nim alkoholizmus, drogové a iné závislosti, prostitúcia, kriminalita, bezdomovstvo, šikanovanie, vandalizmus, vytváranie pouličných gangov, prejavy násillia a pod., ku ktorým sú mladí ľudia z DD náchylnejší, čo sa prejavuje aj v negatívnych názoroch a obavách respondentov hlavne miest, kým respondenti z vidieka sú viac neutrálni. Mnohí mladí ľudia z DD nevedia im čeliť, stávajú sa súčasťou rôznych druhoch sociálneho vylúčenia a marginalizácie. Spoločnosť vníma mladého človeka prichádzajúceho z DD neutrálne, bez rozdielu v porovnaní s mládežou vyrastajúcou v rodinnom prostredí. Dáva mu priestor k individuálnemu prejavu. Tento názor potvrdzujú aj obyvatelia obcí, vnímajúc detský domov ako súčasť svojej obce. Najmä obyvatelia vidieckych obcí nepociťujú výraznejšie problémy s deťmi, resp. mládežou z DD domovov, práve naopak poukazujú na to, že v porovnaní s minulosťou sa správanie týchto detí, resp. mládeže zlepšuje. Deti a mládež z DD sú zapájané do života obce, cez rôzne programy, najmä kultúrneho zamerania, čím pri rôznych príležitostiach ako sú vianočné, veľkonočné programy, deň matiek atď. čím sa zblížujú s obyvateľstvom obcí. Navštevujú základné školy priamo v obci, čím dostávajú do kontaktu so svojimi rovesníkmi. I napriek tomu, že obyvateľstvo v globále nepociťuje negatívny vzťah k deťom a mládeži z DD, stáva sa, že niektorí občania, nie vždy súhlasia a protestujú proti tomu, aby v ich susedstve, v rodinnom dome, bola umiestnená samostatná skupina s deťmi z detského domova. Tento odpor niekedy pramení aj z toho, že mnoho – krát ide o deti z rómskych rodín, deti s výchovnými problémami či deti, ktoré sú mentálne postihnuté. Z výskumu vyplynul aj záujem o tieto deti a mládež. Podľa obyvateľov si vyžadujú zvýšenú intervenciu zo strany spoločnosti. V súčasnosti prebieha transformácia DD z internátneho typu na rodinný typ, čím by malo dôjsť k zmene výchovných, personálnych, priestorových a hospodárskych podmienok tak, aby čo najviac zohľadňovali potreby detí a mládeže vo fungujúcom rodinnom prostredí s jeho vzťahmi ako i činnosťami, čím by sa získali nielen citové vzťahy ale i praktické skúsenosti a zručnosti v samotnom a následne v rodinnom živote mladého človeka.

Literatúra

- [1] BAKOŠKOVÁ, Z. a i., (2005). *Sociálna pedagogika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá. ISBN 80-10-00485-5.
- [2] FICO, M., (2017). Práca s deťmi v detských domovoch a pracovné uplatnenie po odchode, so zameraním na aktivity, ktoré sa s deťmi realizujú v detskom domove. Bratislava: Inštitút prte výskum práce a rodiny. 54 str.
- [3] HÜBELOVÁ, D., (2014). Hodnocení lidských zdroju v demografickém kontextu – vybrané výsledky shlukové analýzy okresu České republiky. In *XVII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 224-230. ISBN 978-80-210-6840-7. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-6840-2014-27.
- [4] CHREŠČANOVÁ, V., (2011). Interogativne metody využívané v behaviorálnom výskume životného prostredia. *Acta Environmentalica Universitatis Comenianae*, vol. 19, no. 2, pp. 5–11. ISSN 1335-0285.
- [5] JÁNOVÁ, M., KUNC, J., FRANTÁL, B., (2017). Percepce výstavby větrných elektráren na lokální úrovni: případové studie z východních čech. In *XX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 920-928. ISBN 978-80-210-8587-9. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-8587-2017-121.
- [6] JUHÁSOVÁ, A., (2016). Životné perspektívy mladých dospelých po ukončení pobytu v detských domovoch. *GRANT Journal*, vol.5, no.1, pp. 32- 36. ISSN 1805-0638I.
- [7] KOTHARI, B. a i., (2018). Validation of a Measure of Foster Home Integration for Foster Youth. *Research on Social Work Practice*, vol. 28, no. 6, pp. 751-761. ISSN 1552-7581.

- [8] LUŠTICKÝ, M., OBERHEL, M., GUNINA, D., (2016). Stakeholders perception towards tourism policy impacts. In *XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 938-945. ISBN 978-80-210-8273-1. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-8273-2016-121.
- [9] MATEJ, V. a i., (2000). *Profesionální rodič, alebo guľatá kocka: Sprievodca profesionálnou náhradnou výchovou v rodine*. Bratislava. 84 s. O. z. Návrat, ISBN 80-967908-1-1.
- [10] MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Bratislava. Portál. s. 183. ISBN 9788073677398.
- [11] MINISTERSTVO PRÁCE SOCIÁLNÝCH VECÍ A RODINY, ÚRAD PRÁCE SOCIÁLNÝCH VECÍ A RODINY, (2015). *Koncepcia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v detských domovoch na roky 2016-2020*, [online]. [cit. 2018-04-03]. Dostupné z https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/KGR/DeD/Koncepcia_september_2016.pdf.
- [12] PAZARATZ, D., (2009). *Residential Treatment of Adolescents*. New York. Taylor & Francis Group, 2009. p. 353 ISBN 978-0-415-99708-9.
- [13] ROCHOVSKÁ, A., BLAŽEK, M., SOKOL, M., (2007). Ako zlepšiť kvalitu geografie: o dôležitosti kvalitatívneho výskumu v humánnej geografii. *Geografický časopis*, vol. 59, no. 4, pp. 323-352. ISSN 2453-8787.
- [14] ŠKOVIERA, A., (2015). Transformácia náhradnej starostlivosti na Slovensku – proklamácie a realita. *Sociálni pedagogika*. roč.3, č.2, pp. 64-75. ISSN 1805-8825. DOI 10.7441/soced.2015.03.02.05.
- [15] VEČERKA, K. a i., (2004). *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 80-7338-033-1.
- [16] ZBIERKA ZÁKONOV. Zákon 36/2005 Z.z., (2005). O rodine. [online]. [cit. 2018-04-03]. Dostupné z http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/zakon-36-2005-z-z.p-8434.html?aspi_hash=MzYvMjAwNSBaLnou.
- [17] ZBIERKA ZÁKONOV. Zákon 305/2005 Z.z., (2005). O sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. [cit. 2018-04-03]. Dostupné z http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/zakon-305-2005-z-z.p-8713.html?aspi_hash=MzA1LzIwMDUgWi56Lg.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0934/17 "Transformácia využívania kultúrnej krajiny Slovenska za ostatných 250 rokov a predikcia jej ďalšieho vývoja" a projektu APVV-18-0185 "Transformácia využívania kultúrnej krajiny Slovenska a predikcia jej ďalšieho vývoja".